

Mocsár Gábor: Gyémántper

„Igen fontos, hogy forradalmak idején, amikor az elvetemültségnek és az erénynek oly nagy a szerepe, pontosan meghatározzunk minden elvet, minden definíciót. Eljön a pillanat, amikor az agyafúrtabbak és politikusabbak felülkerekednek a hazafiasabb és becsületesebb embereken. Jaj azoknak, akik oly időkben élnek, amikor az erény piruló arccal süti le szemét és vétekszámba megy az ügyes bűn mellett! Jaj azoknak, akik oly időkben élnek, amikor a meggyőzés eszközüül a szellemi ravaszkodás szolgál, s a lázadó pártok közepette az ártatlant bűnösnek tartják, mert képtelen megérteni a bűnt!” — Saint-Justnek a Jakobinus Diktatúra nagy alakjának e gondolata illene leginkább Mocsár Gábor új könyve elé mottónak. Nem csupán azért, mert a márciusi események kiobbantói szívesen hasonlították a magyar forradalmat a franciához. A legfőbb indíték, hogy a föntebbi mondatokból kibontható e „történelmi dokumentumregény”, 1848—49 epizódyszerű, de tanulságosan nagy drámája: a gyémántper.

Eleve nehéz feladata van egy írónak, ha 1848-as témához nyúl. A könyvtárnyi szépirodalmi és történelmi feldolgozás jelzi, hogy e másfél esztendő krónikájában nehéz fehér foltot találni. Érdeklődésünket már maga az újszerű téma is fölkelti. Azáltal, hogy a szabadságharc örvénylő eseményeinek középpontjába a szerző egy jelentéktelennek tűnő epizódot állít, még a kor nagy hősei közötti szilárd, változathatatlanul hitt erőtereket is elmozdítja.

Figyelmét az író nem csupán Görgeyre és Kossuthra veti. Egyenrangú félként, a nagyság egyenlő igényével Madarász Lászlót, a baloldali radikálisok forradalmi vezérét is melléjük állítja. Ő lesz az események tulajdonképpeni főhőse. Így a könyvben a forradalom és szabadságharc e három alakját, három jellemét ismerhetjük meg.

Kossuth és Görgey 48-as pályafutása eléggé közismert. De ki volt Madarász László? Forradalmár vagy képmutató karrierista, aki méltán esett ki a kortársak és a későbbi nemzedékek emlékezetéből? Nevével gyakran találkozunk a korra vonatkozó átfogóbb feldolgozások mindegyikében. Somogy megyei demokrata képviselő, a baloldali radikálisok vezetője, Pest forradalmi rendőrfőnöke, majd debreceni rendőrminiszter, akit a Békepárt a Zichy-féle kincsek hűtlen kezelésének vádjával megbuktatott.

Amikor Görgey 1848. szeptember 30-án, ismeretlen őrnagyként fölakasztatta az ország egyik leggazdagabb főurát, Zichy Ödön grófot, majd drágaságait elkobozta és átadta a Honvédelmi Bizottmányt képviselő Kossuthnak és Madarász Lászlónak, nemigen gondolta, hogy a tábornoki rang megszerzésén túl még eszmei szövetségeseit is támogatja majd ez a tette. Az általa lefoglalt és személyesen Kossuthnak és Madarásznak beszolgáltatott gyémántok körüli villongások révén válnak érzékelhetővé Mocsár Gábor 1848—49 politikai és társadalmi eseményeit boncoló gondolatai is. E gyémántok fénye forradalmunk és szabadságharcunk majd minden nevezetesebb eseményén és alakján megtörik és röntgenszerűen átvilágol. Fénysávja befogja a kiegészést is, azt a kort, amikor lassan kezd kihunyni a tűz, amely —

Varga János szavaival — „Magyarországon elhamvasztotta a feudalizmus korhadt épületét.” „Kérdés azonban — folytatja ő —, hogy milyen lesz annak a forradalomnak az épülete, amelynek helyéről az 1848-i forradalom nem tökéletesen takarította el a limlomot.”

Ez a kérdés Pest újévi kiürítése után, az ország ideiglenes fővárosában, a debreceni Református Kollégium padsoraiban vetődik fel egyértelmű erősséggel. A katonai vereségek, a képviselőház kényszerű menekülése a császári hadak elől a jobboldali megerősödéséhez vezet. Hozzájárult ehhez, hogy a baloldali radikális képviselők mögött már nem állhattak ott a pesti forradalmi tömegek. Debrecen nem jelentett spontán politikai tömegbázist.

Milyen politikai mozgások gyorsító állomását jelentette a gyémántper?

A társadalmi forradalom megrekedt; mielőtt továbbfejlődhetett volna, önvédő, majd függetlenségi háborúba torkollott. A kamarillának az osztrák császárt a magyar királlyal (mindkettő ugyanazon személy) szembe fordító reakciós, cinikus színjátéka 1848 szeptemberében véresen lelepleződött, s a nyílt szakítás is rövidesen megtörtént. Varga Jánost idézve: „... a nemesség liberális táborának, pontosabban: a tábor azon csoportjának, amely a pesti forradalomra is támaszkodva, habozás nélkül és pillanatnyi önérdekeit mellőzve vállalta a 800 éves társadalmi rend rombadöntését”, nagyobbik része 1849 elején már csak az események egyértelmű kényszere alatt vállalta — az alkotmány védelmét hangoztatva — a császári seregek elleni fegyveres harcot. Végső megoldásként az uralkodóházzal való kibékülést tartotta szem előtt, nem pedig a politikailag önálló, gazdaságilag független Magyarország megeremtését. A szabadságharc esetleges döntő győzelmét nemigen kívánta, mert ez a társadalmi forradalom továbbfejlődését eredményezhette volna, amelytől az uralkodóosztály nagyobbik része létében érezte magát fenyegetve. Ezért — és erre Mocsár Gábor világosan rámutat — az ilyesfajta nézeteket valló képviselők közül alakult Békepárt a katonai győzelmekkel a bécsi udvart oly kényszerhelyzetbe akarta hozni, amelyben kikényszeríthette volna az uralkodóval való meg egyezést, egyes szélsőjobboldaliak ennek érdekében még a 48-as alkotmánnyal kapcsolatos bizonyos kompromisszumokra is hajlandók lettek volna. E politikai célok zavartalan megvalósításához nemcsak katonai győzelmekre volt szükség, hanem félre kellett állítani a Habsburg-reakcióval való következetes harc híveit, a baloldali radikálisokat is.

A Békepárt tagjai nemcsak a képviselőházban foglaltak helyet. Közülük nem egy az ország kormány szervében, a Honvédelmi Bizottmányban is szóhoz jutott, gyengítve annak tevékenységét. Ezzel kapcsolatosan is nagyon találóak Saint-Just szavai: „A gyöngé kormányzat csak személyes érdemekre támaszkodhat; az erőteljesebb viszont az intézmények hatalmas összhangja támogatja. Gyöngé kormányzatnak bölcs férfiakra van szüksége, hogy megelőzze a visszaéléseket. Az erőteljes kormányzatnak egyszerűen csak emberek kellene, hiszen az általános magatartás mindenkire kiható.”

A Békepárt vezetői tisztában voltak azzal, hogy az uralkodóház részéről mindenemű egyezkedés alapvető feltétele Kossuth feje. De Kossuth az a „bölcs férfi”, akire még „szükség” volt — azokhoz a bizonyos győzelmekhez is. Kossuth a nép és a hadsereg körében egyaránt nagy népszerűségnek és tekintélynek örvendett. Ezért a Békepárt ellene nem mert nyíltan fellépni. Támadását Kossuth közvetlen hívei ellen indította meg. Madarász László, a forradalmi rendőrminiszter volt Kossuth legnagyobb hatalommal rendelkező támasza. Őt kellett elsőként megbuktatni. Rágalomhadjárat indult ellene, majd a képviselőházban nyíltan a Zichy-féle kincsek hűtlen kezelésével és elsikkasztásával vádolták. A Békepártnak, amely a tavaszi hadjárat idejére döntően megerősödött, végül is sikerre vezetett „gyémántakciója”. Madarász László nemcsak hogy rendőrminiszterként és pártvezérként bukott meg, de még a képviselők soraiból is kizárták.

Miért nem állt ki Madarász László mellett Kossuth? Kinek az „ötlete” volt a gyémántper? Szükségszerű volt-e a Függetlenségi Nyilatkozat? Hol maradt a képviselőházból a márciusi ifjúság? Milyen volt Görgey és a Békepárt kapcsolata?

1848—49 sok izgalmas kérdést, problémát vet fel. Mocsár Gábor szinte minden lényeges kérdést érint a gyémántperben. Még az oly köztudott problematikához is, mint a Kossuth—Görgey kapcsolat, van egy-két izgalmas adaléka, s újszerű meg-látásával képes elmélyíteni ismereteinket vagy felkelteni érdeklődésünket. A sza-badságharc, a tavaszi hadjárat ragyogó győzelmeire nem a Hatvan—Tápióbicske—Isaszeg—Vác—Nagysalló—Komárom helységek monoton felsorolásával emlékezik meg. A 3. zászlóalj egykori őrnagy-parancsnokának, a vértanú Leiningen tábornok-nak az aradi kivégzés előtt írt naplóját idézve, Mocsár a honvédseregek egyszerű katonáját állítja a tavaszi hadjárat térképe elé. Az a fegyelem, hogy nem hagyja magát a lobogók csattogó magasságába ragadni, jellemzi a könyv egészét. Mondatai földhöz kötik olvasóit, nem kokárdasorsúak. A történetet ritmizáló beszélgetésekkel legbensőbb meggyőződéseit, kétségeit mondja ki az író. Az elképzelt olvasóval való polémiák a tárgy több irányból történő megközelítését eredményezik. A beszélge-tések vitái szuggesztívek annyira, hogy a tényleges olvasó se tudja kivonni magát hatásuk alól. Önkéntelenül saját véleményének kimondására kényszerül.

Mocsár Gábornak szívügye a kor. Történelmi felkészültsége, a szakirodalom és az emlékirat-irodalomban való tájékozottsága tiszteletre méltó.

„Bizonyítóeljárása” gyakran indirekt. A jobboldal, a Békepárt tevékenységét az esetek többségében a pártbívek vallomásán keresztül leplezi le. Ebben első számú támasza Kemény Zsigmond. Fejtegetése gyakran szövődik át a tragikus sorsú poli-tikus-író visszaemlékező, elemző soraiba. Ezt példázva kanyarodjunk vissza egy főntebbi, nagyon fontos kérdéshez. Hová maradt a képviselőházból a márciusi ifjú-ság? Hol volt a birodalmat rengető erő, „...hová lettek a márciusi napok tüzes szellemi emberei? A márciusi fiatalok? Érdekes, hogy nagy ellenfelük, a szintén író Kemény Zsigmond is feltette ezt a kérdést a forradalom után megjelent köny-vében, s mintha maga is meghatódott volna egykori ellenfeleinek erkölcsi nagysá-gától, szépen felel a kérdésre. »A fiatal erőtlől pezsgő rész, midőn a tíz önkéntes zászlóalj megalakítására kitűzetett a lobogó, fegyvert ragadott, és a római sáncok ellen ment. Versetznél, Alibunárnál, Fehértemplomnál, Lagerdorfnál és azon szám-talan helyein a veszélynek és a hősiességnek hullott el, (...) Szuronyszegezve s forradalmi dalt énekelve mentek az ágyúk elébe. Látták a szolnoki és a nagysarlói csatát. Elfogytak a zászlóaljokból a temesvári és a világosvári napok előtt...» (...) ...a forradalmi elemek kiiktatódtak a nemzet közéleti küzdelmeiből...”

A forradalmár egyik alapvető erénye az egyenes jellem. Robespierre-t megvesz-tegethetlennek nevezték hívei, így őrizte meg a történelmi emlékezet is. A jellem-beli fogyatékosság bélyege a forradalmár halálát jelenti. Madarász László neve elé a „gyémántos miniszter” jelző került. Ez a megbélyegzés is hozzájárult, hogy poli-tikailag 1849 áprilisa után már nem játszott jelentősebb szerepet az ország életében, s a nemzet tudatába se épült be úgy, mint 1848 nevesebb hősei. Pedig ártatlansága nyilvánvaló. Azok, akik 1848-ban a politikai küzdelem színterére küldték, 1849-ben, de később se adtak hitelt a gyémántokkal kapcsolatos rágalmaknak. Bizonyítja ezt, hogy választókerülete (Csákvár) a képviselők sorából történt kizárása után ismét őt tisztelte meg bizalmával. Jó egy évtized múlva pedig, amikor az Októberi Diploma kibocsátása után az uralkodóház összehívta az országgyűlést, és választásokra került sor, „...émigránsok jelölése is” „több helyütt fölmerült...” „A csákvári kerületben jelölt Madarász László ellen Vas Gereben még a Zichy-féle drágaságok elsikkasz-tásának hamis vádját is fölmelegítette. Noha a zavarkeltés minden eszközét latba vetették, csak 32 szavazattal tudták kisebbségbe szorítani az Amerikában élő radi-kális vezért” — írja Szabad György.

A „radikális vezér” amerikai emigránsként is halt meg 1909-ben, anélkül, hogy kortársai megkísérelték volna alakját a szélesebb közvélemény előtt rehabilitálni. Mocsár Gábor könyve a későbbi nemzedékek előtt meggyőző igazságot szolgáltat a forradalmár Madarász Lászlónak. (Szépirodalmi, 1972.)

K. I.